

que *manteca* fos una forma dialectal presa del mosàrab o de l'alt-aragonès. Però tots dos recursos són poc probables, vista l'antiguitat i constància de la forma amb *-ca* a Castella, i la documentada antiguitat del producte a la Serra de Guadarrama.

Resta, però, sobretot el dubte sobre el poble pre-romà a que pogué pertànyer *mantega*. Impossibile de contestar en forma decidida si va ser d'una llengua afí a l'iber o al basc,¹² o bé d'una llengua indoeuropea, sigui el celta o una altra. MzPi (*Rom.* xxix, 1899, 358-359) ens rememorava l'opinió de Rosal «dixose manteca porque es *manto* con que se cubre la panza o vientre, y assí llaman *manto* a la manteca o sebo en que nace embuelto el niño». A condició d'entendre-ho en el sentit que *manteca* no és derivat llatí ni romànic, sinó derivat pre-romà fet sobre la correspondència de *MANTUM* en l'idioma que va furnir aquesta paraula al llatí, la idea no és inadmissible, per bé que no estigui assegurat que *MANTUM* sigui verament pre-romà (veg. *MANTELL*); com que *MANTICA* és de la mateixa família, fóra, doncs, lícit també d'imaginar un derivat de la forma existent en aquesta llengua pre-romana.

Quant a l'indoeuropeu hi ha una pista ben concreta ni que sigui indemostrable i difícil de precisar-la en detall, i que ja assenyalaren Schuchardt (*ZRPh.* xiii, 531-2) i Baist (*RFgn.* I, 442-3; *Gr. Grundriss* I, § 3), en l'arrel indoeuropea *MENTH-*, concretada pel darrer en un scr. *manthaja* 'Butter, mantega'. Tot i que potser no es donava més que a títol de mot que pot haver existit,¹³ l'arrel és indubtable, important i de forma i significat pertinent, 'remenar, donar voltes, batre (una cosa) agitant-la', ben representada en diverses famílies de les llengües germanes: scr. *mantha-* id., paleoslau *metp* 'jo agito, bato', 'barrejo, combino'; i d'aquí justament es deriven el mot *smetana* 'nata' tan difós entre les llengües eslaves, i el lituà *smetona*: una part d'aquelles devia conservar-hi la nasalitat en la primera síl·laba si, com sembla tan probable, ve de l'eslau el roms. *smintana*¹⁴ id.

Aquesta és una arrel que està amplament desenrotllada en les llengües indo-irànies, i amb els sentits que ens escauen: en sànscrit es troba des del Rig-Veda, on figura en les dues formes flexionals *mánthati* i *mathnáti*, mentre que una tercera forma *máthati* és ja més tardana, en l'Atharva-Veda i en l'èpica; *manthana* és, justament, 'batedor de mantega', i *mánthās* 'llossa, cullerot' (Uhlenbeck), *manthā* 'pal per debatre', *manbhānas* id., i *manthin* 'suc de soma barrejat amb farina' (Cappeller); àdhuc hi ha un adj. *mánthaka-* 'batedor' («churning», Monier Will.), si bé només en fonts tardanes (Caraka). L'àrea del mot continua plenament en les llengües irànies, i ja en avèstic *manā-* 'remenar', que, segons Reichelt (*Aw. Handbuch*, § 212), sortiria del tema indo-irani *manthnā-*, i continua encara viu allà en algunes llengües, i amb *-n-* en el pamiri *mān-dam* 'jo bato, debato'. També descabdellat en bàltic: lit. *mentūris* 'molinet, batedor, paleta de batre'.¹⁵

És clar que tot això no ens basta encara per formular un ètimon ben concret. Quina terminació? ¿Quina llengua indoeuropea en contacte amb Hispània?

En cèltic no trobem manera d'enllaçar-lo amb material d'aquesta família.¹⁶ Més aviat s'hauria de pensar en dialectes sorotàptics: tant la forta presència en balto-eslau com el vellíssim arrelament en portuguès i català (incloent-hi llenguadocià pirinenc) justament assenyalen cap a aquella família: sembla repetir-se aquí el cas de *BARANA*, supervivent només en els tres extrems del domini indoeuropeu: índic, bàltic i hispànic. També tindriem un cap d'ordit per al sufix, car són bastants els exemples de sufix *-EICO-* que va poder aplegar Schmoll en el seu compendi de les dades de data romana provinents de l'indoeuropeu pre-cèltic d'Hispania (*Die Sprachen der Vorkelt. Indogermanen Hispaniens*, pp. 54, 86).

Una base sorotàptica **MANTHEIKĀ* no fóra, doncs, una mera hipòtesi a priori; i és ben explicable que només es conservés amb diftong a l'extrem Oest hispànic, de romanització més tardana, car es comprèn que la gent de llengua llatina no podia acceptar aqueix diftong inexistent en llatí i és concebible que el reduïssin a *-ĒCA*, com postula la forma del català i el llenguadocià; el tipus castellà *-ĒCCA* o *-ĪCCA* ¿s'explicaria per formes sufixals o fonètiques divergents, pròpies d'altres dialectes sorotàptics? O més aviat per una adaptació diferent al sistema fònic llatí (*-cc-* potser com a compensació d'una reducció quantitativa en la vocal; fets vagament relacionables amb aquesta *-cc-* cita JUHubschmied, *VRom.* I, 99). ¿O per adaptació a un sufix ibèric, no indoeuropeu, degut a l'element no indoeuropeu del celtibèric? ¿O pensar fins i tot que el mot existí en parlars cèltics, o sigui hispanocèltics, més en contacte amb el sorotàptic? En tot cas s'ha de tenir present el vell muntanyenc que es vanta «sé maçar e fazer natas e fazer el *odrexillo*» de mantega (supra, nota 9): és del Guadarrama, però els hispano-celtes d'aquella terra havien arribat mesclats amb sorotaptes.

Tot, encara, ha de quedar provisional, car no podem desconèixer que persisteixen encara massa elements obscurs i de dubte per donar com a demostrada una etimologia pre-romana concreta.¹⁷

DERIV.: *Mantegada* [c. 1400, Manescalía; «menjar blanc --- *mantegades*: butyrartos, placenta; crespellets ---], *OPou*, *ThPu.*, 191; *DFgra.*, *FebrCard.*]. *Mantegadilla* [*DFgra.*, *FebrCard.*, *DAG.*]. *Mantegaire* [*DAG.*]. «Martínez Campos --- vetlla el son dels nostres *mantegaires*, que volen ordre, per anar tirant ---», Coromines (*Pigmalió*, O. C., 126a35). *Mantegat*. *Mantegós* [*DFgra.*, *DAG.*]. *Manteguera* [Lab. 1840, *DAG.*].

¹ Aquest deu ser una variant de l'oc. ant. *buire* *BUTYRUM*, que també tenia variants en *bo-*, com el gc. ant. *boder* de què va tractar AntThomas; és sabut que el rossellonès medieval reduïa *ui* a *u* (*cut*, *frut*, *cur* = *cuuro* etc.). Usarien una variant occitana per designar una mena de mantega importada de més enllà de les Corberes. — ² Pot ser 'mantega' tan bé o millor que 'llard': puix que disposaven de deu bous, devia haver-hi força vaques. — ³ Excepció, la pron. balear amb *é* ja indicada pel *DFgra.* mallorquí («*mantéga* f. la sustància grassa y oleosa